सारांश

इस सूक्त में "कस्मै देवाय हविषा विधेम" की पुनरुक्ति है। इसका तात्पर्य है कि ईश्वर की उपासना उसके गुण जानने के उपरान्त श्रद्धा पूर्वक करे, अन्धभक्ति में नहीं। यहाँ पर ईश्वर को सृष्टि का रचयिता और पालनकर्ता बताया गया है। वह ही सब उर्जा और ज्ञान का स्रोत है। वह ही ब्रह्माण्ड में सब ग्रहादि का आधार और उनके बीच सामजस्य का कारण है। उसके सिवा और कोई पूजा के योग्य नही है।

Synopsis

This composition implores everyone to first identify God's qualities and then worship him with unshakeable faith, instead of a blind faith. Here God has been identified as the creator and sustainer of this entire universe and everything there is. He is the source of all energies and knowledge. He is responsible for maintaining the smooth motion of all heavenly bodies. He is the only one worthy of our prayers and no one else.

ऋषि: - प्राजापत्यो हिरण्यगर्भ: । देवता: - क: ।

छन्द: - १, ३, ६, ८, ९ त्रिष्टुप् । २, ५ निचृत् त्रिष्टुप् । ४, १० विराट् त्रिष्टुप् । ७ स्वराट् त्रिष्टुप्

Rishiḥ - praajaapatyo hiraṇyagarbhaḥ, **Devataaḥ** kaḥ

Chhandaḥ - 1, 3, 6, 8, 9 triṣhṭup. 2, 5 nichrit triṣhṭup. 4, 10 viraaṭ triṣhṭup.
7 svaraaṭ triṣhṭup

हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् ।
स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥१॥

हिरण्यऽगर्भः सम् अवर्तत अग्रे भूतस्य जातः पतिः एकः आसीत् ।
सः दाधार पृथिवीम् द्याम् उत इमाम् कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥

1. **Om hiraṇya-garbhaḥ sam-avartata-agre bhootasya jaataḥ patir-eka aaseet, sa daadhaara prithiveen dyaam-ut-emaaṅ kasmai devaaya haviṣhaa vidhema.**

(*Hiraṇya-garbhaḥ*) **God is the Golden Womb who is the Source of Light and the Sustainer of luminous bodies. He is** (*sama-vartata*) **omnipresent and existed even** (*agre*) **before the creation of this** (*bhootasya*) **universe. He** (*aaseet*) **is** (*jaataḥ*) **known to be the** (*eka*) **Sole** (*patir*) **Master of all beings.** (*Sa*) **He** (*daadhaara)* **sustains this** (*prithiveem*) **earth,** (*dyaam*) **celestial bodies** (*ut-emaam*) **and everything else that exists.** (*Kasmai*) **Unto that** (*devaaya*) **blissful Divinity do we offer our** (*haviṣhaa*) **worship with** (*vidhema*) **love and devotion.**

य आत्मदा बलदा यस्य विश्व उपासते प्रशिषं यस्य देवाः ।
यस्य छायामृतं यस्य मृत्युः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥२॥

यः आत्मऽदाः बलऽदाः यस्य विश्वे उपऽआसते प्रऽशिषम् यस्य देवाः ।
यस्य छाया अमृतम् यस्य मृत्युः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥

2. **Om ya aatmadaa baladaa yasya vishva upaasate prashiṣhañ yasya devaaḥ, Yasya chhaaya-amritañ yasya mrityuḥ kasmai devaaya haviṣhaa vidhema.**

(*Ya*) **He** (*daa*) **gives us the** (*aatma*) **consciousness that we are souls, and** (*daa*) **provides us with** (*bala*) **mental and physical strength. Whole** (*vishva*) **universe** (*Upaasate*) **worships** (*yasya*) **Him, and** (*devaaḥ*) **wise people** (*prashiṣhañ*) **obey** (*yasya*) **His commands. Under** (*yasya*) **His** (*chhaayaa*) **shade flows the** (*amritam*) **nectar of immortal bliss, and opposing** (*yasya*) **Him brings us daily** (*mrityuḥ*) **death.** (*Kasmai*) **Unto that** (*devaaya*) **blissful Divinity do we offer our** (*haviṣhaa*) **worship with** (*vidhema*) **love and devotion.**

यः प्रा॑ण॒तो नि॑मिष॒तो म॑हि॒त्वैक॒ इद्राजा॒ जग॑तो ब॒भूव॑ ।
य ई॒शे॑ अ॒स्य द्वि॒पद॒श्चतु॑ष्पदः॒ कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम ॥३॥

यः प्रा॒ण॒तः नि॒ऽमि॒ष॒तः म॒हि॒ऽत्वा एकः॑ इत् राजा॒ जग॑तः ब॒भूव॑ ।
यः ईशे॑ अ॒स्य द्वि॒ऽपदः॑ चतुः॒ऽपदः कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒धे॒म ॥

3. Om yaḥ praaṇato nimiṣhato mahi-tva-ika id-raajaa jagato babhoova, ya eeshe asya dvi-padash chatuṣh-padaḥ kasmai devaaya haviṣhaa vidhema.

(*Yaḥ*) **He, through His Own** (*mahitva*) **Glory,** (*babhoova*) **is the** (*ika*) **Sole** (*raajaa*) **King of** (*Id*) **this entire** (*praaṇato*) **breathing as well as** (*nimiṣhato*) **quiescent** (*jagato*) **world.** (*Ya*) **He** (*eeshe*) **controls** (*asya*) **all** (*dvipadash*) **bipeds and** (*chatuṣhpadaḥ*) **quadrupeds.** (*Kasmai*) **Unto that** (*devaaya*) **blissful Divinity do we offer our** (*haviṣhaa*) **worship with** (*vidhema*) **love and devotion.**

यस्ये॒मे हि॒मव॑न्तो मह॒त्वा यस्य॑ समु॒द्रं र॒सया॑ स॒हाहुः॑ ।
यस्ये॒माः प्र॒दिशो॒ यस्य॑ बाहू॒ कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम ॥४॥

यस्य॒ इ॒मे हि॒मऽव॑न्तः म॒हि॒ऽत्वा यस्य॑ स॒मु॒द्रम् र॒सया॑ स॒ह आ॒हुः॒ ।
यस्य॑ इ॒माः प्र॒ऽदिशः॑ यस्य॑ बा॒हू इति॑ कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒धे॒म ॥

4. Om yasy-eme hima-vanto mahi-tvaa yasya samudraṇ rasayaa saha-ahuḥ, yasy-emaaḥ pra-disho yasya baahoo kasmai devaaya haviṣhaa vidhema.

(eme) **These** (himavanto) **snowclad mountains** (*aahuḥ*) **describe** (*Yasya*) **whose** (*mahitvaa*) **glory, and so do** (*rasayaa*) **rivers** (*sah*) **alongwith** (*samudraṇ*) **oceans;** (*emaaḥ*) **all** (*pradisho*) **directions are spread** (*yasya*) **like his** (*baahoo*) **arms.** (*Kasmai*) **Unto that** (*devaaya*) **blissful Divinity do we offer our** (*haviṣhaa*) **worship with** (*vidhema*) **love and devotion.**

येन द्यौरुग्रा पृथिवी च दृळ्हा येन स्वः स्तभितं येन नाकः ।
यो अन्तरिक्षे रजसो विमानः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥५॥

येन द्यौः उग्राः पृथिवी च दृळ्हा येन स्वः१ँरिति स्वः स्तभितम् येन नाकः ।
यः अन्तरिक्षे रजसः विऽमानः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥

5. Om yena dyaur-ugraa prithivee cha driḷahaa yena svaḥ stabhitañ yena naakaḥ, yo antarikṣhe rajaso vimaanaḥ kasmai devaaya haviṣhaa vidhema.

(*Yena*) **He Who has** (*driḷahaa*) **steadied the** (*ugraa*) **fiercely burning, luminuous** (*dyaur*) **celestial stars** (*cha*) **and the** (*prithivee*) **earth and** (*stabhitam*) **confers** (*swaḥ*) **happiness** (*naakaḥ*) **free from all sorrow.** (*Yo*) **He Who provides and controls the** (*vimaanaḥ*) **motion of** (*rajaso*) **celestial bodies in the** (*antarikṣhe*) **space.** (*Kasmai*) **Unto that** (*devaaya*) **blissful Divinity do we offer our** (*haviṣhaa*) **worship with** (*vidhema*) **love and devotion.**

यं क्रन्दसी अवसा तस्तभाने अभ्यैक्षेतां मनसा रेजमाने ।
यत्राधि सूर उदितो विभाति कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥६॥

यम् क्रन्दसी इति अवसा तस्तभाने इति अभि ऐक्षेताम् मनसा रेजमाने इति ।
यत्र अधि सूरः उत्ऽइतः विऽभाति कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥

6. Om yaṅ krandasee avasaa tastabhaane abhy-aikṣhetaam manasaa rejamaane, yatraadhi soora udito vibhaati kasmai devaaya haviṣhaa vidhema.

(*yaṅ*) **He Who** (*avasaa*) **for the protection of the universe has** (*tastabhaane*) **balanced** (*krandasee*) **the earth and other celestial bodies;** (*yatraadhi*) **under whoes laws** (*udito*) **rising** (*soora*) **sun** (*vibhaati*) **brings light** (*abhyaikṣhetaam*) **enabling sight and inspiring the** (*rejamaane*) **trembling** (*manasaa*) **hearts.** (*Kasmai*) **Unto that** (*devaaya*) **blissful Divinity do we offer our** (*haviṣhaa*) **worship with** (*vidhema*) **love and devotion.**

आपो॑ ह॒ यद् बृ॑ह॒तीर्विश्व॒माय॒न् गर्भं॒ दधा॑ना ज॒नय॑न्तीर॒ग्निम् ।
ततो॑ दे॒वानां॒ सम॑वर्त॒तासु॒रेकः॒ कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम ॥७॥

आपः॑ ह॒ यत् बृ॒ह॒तीः विश्व॑म् आय॑न् गर्भ॑म् दधा॑नाः ज॒नय॑न्तीः अ॒ग्निम् ।
ततः॑ दे॒वाना॑म् सम् अ॒व॒र्त॒त असुः॑ एकः॑ कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒धे॒म ॥

7. Om aapo ha yad-brihateer-vishvam-aayan garbhan dadhaanaa janayanteer-agnim, tato devaanaan sam-avartata-asur-ekaḥ kasmai devaaya haviṣhaa vidhema.

(*ha*) **At the beginning of the creation** (*yad*) **the** (*brihateer*) **boundless ocean of** (*aapo*) **charged particles** (*dadhaanaa*) **bearing** (*garbhan*) **the blue print for the** (*vishvam*) **cosmos** (*aayan*) **came into existence,** (*janayanteer*) **for creating the** (*agnim*) **heat divinities; At** (*tato*) **that time** (*ekaḥ*) **He the One,** (*asur*) **source of life for all** (*devaanaan*) **divinities,** (*sam-avartata*) **existed.** (*Kasmai*) **Unto that** (*devaaya*) **blissful Divinity do we offer our** (*haviṣhaa*) **worship with** (*vidhema*) **love and devotion.**

यश्चि॒दापो॑ महि॒ना प॒र्यप॑श्य॒द्दक्षं॒ दधा॑ना ज॒नय॑न्तीर्य॒ज्ञम् ।
यो दे॒वेष्वधि॑ दे॒व एक॒ आसी॒त् कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम ॥८॥

यः चि॒त् आपः॑ म॒हि॒ना प॒रि॒ऽअप॑श्यत् दक्ष॑म् दधा॑नाः ज॒नय॑न्तीः य॒ज्ञम् ।
यः दे॒वेषु॑ अधि॑ दे॒वः एकः॑ आसी॑त् कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒धे॒म ॥

8. Om yash-chid-aapo mahinaa pary-apashyad-dakṣhan dadhaanaa janayanteer-yajñam, yo deveṣhv-adhi deva eka aaseet kasmai devaaya haviṣhaa vidhema.

(*yash-chid*) **He who** (*mahinaa*) **with his might** (*dadhaanaa*) **bearing** (*dakṣhan*) **perfection** (*apashyad*) **watches over** (*pary*) **all** (*aapo*) **charged particles** (*janayanteer*) **for creating the** (*yajñam*) **cosmos;** (*yo*) **Who** (*eka*) **the only one** (*aaseet*) **is** (*adhi*) **supreme** (*deva*) **Lord of all** (*deveṣhv*) **divinities.** (*Kasmai*) **Unto that** (*devaaya*) **blissful Divinity do we offer our** (*haviṣhaa*) **worship with** (*vidhema*) **love and devotion.**

मा नो॑ हिंसीज्जनि॒ताः यः पृ॑थि॒व्या यो वा॒ दिवं॑ स॒त्यध॑र्मा ज॒जान॑ ।
यश्चा॒पश्च॒न्द्रा बृ॑हतीर्ज॒जान॒ कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम ॥९॥

मा न॒: हिं॒सी॒त् ज॒नि॒ता य: पृ॒थि॒व्या: य: वा॒ दिवम् स॒त्यऽध॑र्मा ज॒जान॑ ।
य: च॒ अ॒प: च॒न्द्रा: बृ॒ह॒ती: ज॒जान॑ कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒धे॒म ॥

9. Om maa no hinseej-janitaaḥ yaḥ prithivyaa yo vaa divan satya-dharmaa jajaana, yash-cha-apash-chandraa brihateer-jajaana kasmai devaaya haviṣhaa vidhema.

(*yaḥ*) **He who is** (*janitaaḥ*) **the creator of** (*prithivyaa*) **the earth** (*vaa*) **and** (*yo*) **who** (*jajaana*) **created** (*divan*) **divinities;** (*satya-dharmaa*) **master, controller and ordainer of all laws of existence in operation in truth;** (*cha*) **and** (*yash*) **he who** (*jajaana*) **created** (*chandraa*) **blissful** (*brihateer*) **vast** (*apash*) **oceans of enrgies and waters; may he** (*maa*) **never** (*hinseej*) **hurt** (*no*) **us.** (*Kasmai*) **Unto that** (*devaaya*) **blissful Divinity do we offer our** (*haviṣhaa*) **worship with** (*vidhema*) **love and devotion.**

प्रजा॑पते॒ न त्वदे॒तान्य॒न्यो विश्वा॑ जा॒तानि॒ परि॒ ता ब॑भूव ।
यत्का॑मास्ते जुहु॒मस्तन्नो॑ अस्तु व॒यं स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम् ॥१०॥

प्रजा॑ऽपते न त्वत् ए॒तानि॑ अ॒न्य: विश्वा॑ जा॒तानि॑ परि॑ ता ब॒भू॒व ।
यत्ऽका॑मा: ते॒ जु॒हु॒म: तत् न॒: अ॒स्तु॒ व॒यम् स्या॒म॒ पत॑य: र॒यी॒णाम् ॥

10. Om prajaa-pate! na twad-etaany-anyo vishvaa jaataani pari taa babhoova, yat kaamaas-te juhumas tan-no astu vayan syaama patayo rayeeṇaam

(*Prajaa-pate*) **O Prajapati! O Master of this entire creation!** (*Na etaani*) **No-one,** (*anyo*) **except** (*Twad*) **You,** (*babhoova*) **can** (*pari taa*) **control the** (*jaataani*) **creatures of this visible, and other invisible** (*Vishvaa*) **worlds. May** (*Yat*) **those** (*kaamaas*) **righteous desires, for** (*tat*) **which** (*naḥ*) **we** (*juhumas*) **worship** (*te*) **you, be** (*astu*) **attained. May** (*Vayan*) **we** (*syaama*) **be** (*patayo*) **masters of** (*rayeeṇaam*) **earthly and heavenly riches**.